

תרל"ח 1877

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ
ZSIDÓ EGYETEM

בית־מדרש לרבנים
האוניברסיטה ללימודי היהדות בהונגריה

Zsidó vallás és kultúra 2.

1. A zsidó vallás forrásai: rabbinikus irodalom dióhéjban.

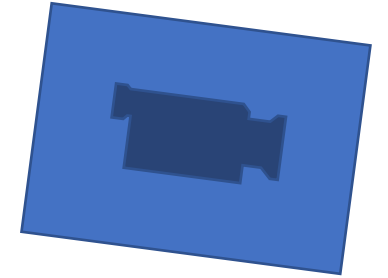
2024. 02. 12.

Biró Tamás

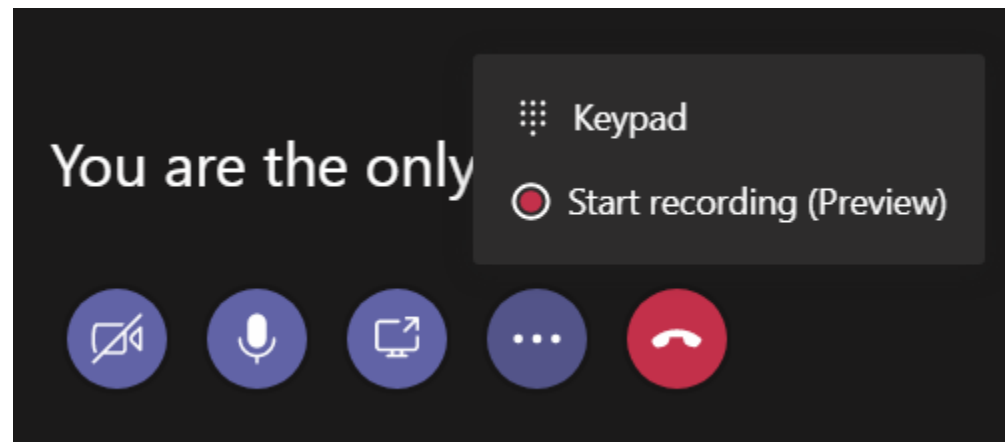
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu
OR-ZSE Judaisztikai Tanszék, birot@or-zse.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2024-jiddiskajt2/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> (a félév végéig)
- Teams csoport: *Crs 23-24-2 BBN-HEB11-222 01 Zsidó vallás és kultúra 2.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu,
<http://www.birot.hu/>, <http://birot.web.elte.hu/>
- Fogadóóra: emailés egyeztetés alapján.
- Pótóra vagy kiegészítő videó, ha elmaradnának órák.

Valószínűleg: videó
- a széderestről
- a zsidóság irányzatairól

Követelmények:

Lásd : <http://birot.web.elte.hu/courses/2024-jiddiskajt2/Jiddiskajt-2-leiras.pdf>
Valamint: Teams (ELTE) és Moodle (OR-ZSE).

- Jegyszerzés:

- A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok (max. $10 \times 5\% = 50\%$).
 - Hetente 10 pont = a jegy 5%-a.
Félév során max. 10 alkalommal max. 10 pont = max. 100 pont.
 - Tizenkettőből minimálisan öt beadása kötelező az aláíráshoz / jegyszerzéshez.
 - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
- Félév végén zárthelyi dolgozat (max. 100 pont, 50%)
 - A teszten minimálisan 40%-os teljesítmény kell a jegyszerzéshez.

Követelmények:

- Kötelező / javasolt irodalom:

- Donin, Hayim Halevy, *Zsidónak lenni...* (Interart Studio, 1991).
- Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005).
Elérhető [online](#) is a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.
- Komoróczy Géza (ed.), *A zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem*, 2 vols. (Hungaria Judaica; Budapest: Városháza, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995).
- Lau, Israel Meir, *A zsidó élet törvényei* (Jerusalem: Machon Massoret Yeshivat Hayye Moshe, 1994).
- Oláh János, *Judaisztika* (Budapest: Bookmaker, 2005).

Követelmények:

- További irodalom, például:

- *Encyclopaedia Judaica*, 16 vols. (Jerusalem: Encyclopaedia Judaica, 1972)
- Chill, Abraham, *The Minhagim: The Customs and Ceremonies of Judaism, Their Origins and Rationale* (New York: Sepher Hermon Press, 1979)
- Klein, Isaac, *A Guide to Jewish Religious Practice* (New York: JTS, 1992)
- Ujvári Péter (ed.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest: Magyar zsidó lexikon, 1929).
Online is elérhető: <http://www.elib.hu/04000/04093/html/>.

A kurzus célja, leírása

Miről szól a zsidó vallás? Miből áll a vallásos zsidó élete? Mikorra esik a zsidó újév? Miből áll egy széderest? Mi a hanukka? A zsidó vallás alapjait bemutató előadássorozat második feléve elsősorban az ünnepek világába vezeti be az érdeklődőket.

A félév terve

- Febr. 12., 19., 26.: A zsidóság forrásai. Kóserság.
- Márc. 4., 11.: A szombat.
- Márc. 18.: Purim. Bevezetés az ünnepek témakörébe.
- Márc. 25., ápr. 8.: Pészah
(*Április 1.: húsvét, tavaszi szünet*)
- Ápr. 15. Tavaszi ünnepek
(*Április 22, 29.: első széder, pészah 7. napja*)
- Május 6, 13: Nyári böjtök, őszi nagyünnepek, téli időszak
- Külön videó: a zsidóság irányzatai

Néhány gondolat az első félév elejéről

Vajon ma már másként tekintenek ezekre a kérdésekre?

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben + élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

- + élő tapasztalatot szerzünk

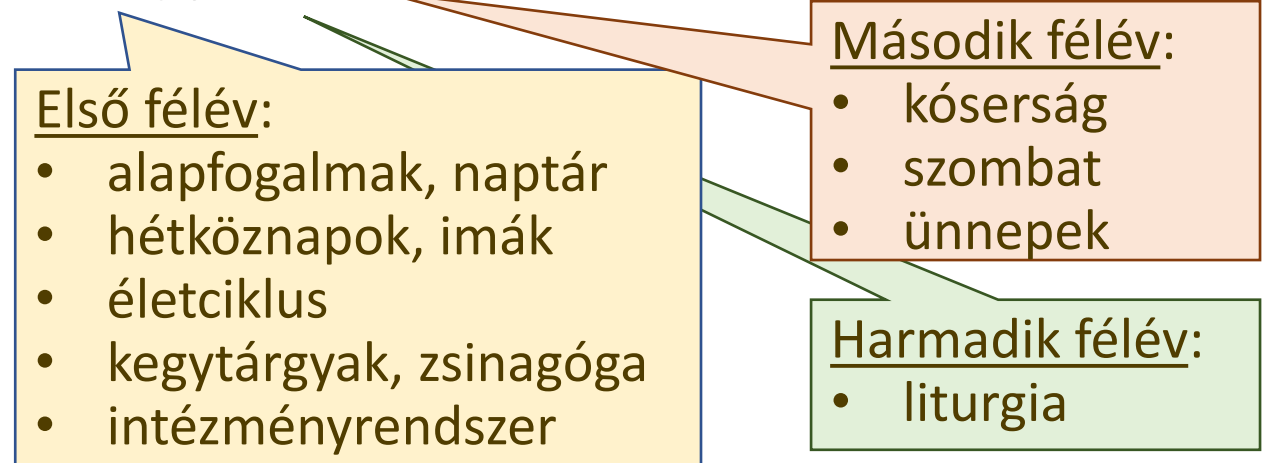

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

+ élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

újkori / mai
hagyományos
askenázi

Első félév:

- alapfogalmak, naptár
- hétköznapok, imák
- életciklus
- kegytárgyak, zsinagóga
- intézményrendszer

Második félév:

- kószerság
- szombat
- ünnepek

Harmadik félév:

- liturgia

- Megtanuljuk elméletben

előadások

+ élő tapasztalatot szerzünk

terepgyakorlat

zsinagógalátogatás

könyvek,
filmek,
youtube...

Sokarcú zsidóság

Dimenziók:

- történelem
- földrajz
- társadalmi státusz, gazdasági helyzet
- vallásgyakorlat
- ideológia
- életkor, nem
- ...

A kép forrása: <https://i2.wp.com/www.leftfutures.org/wp-content/uploads/2013/05/Jewish-nation-e1369669053927.jpg>

A sokjelentésű ZSIDÓSÁG SZÓ

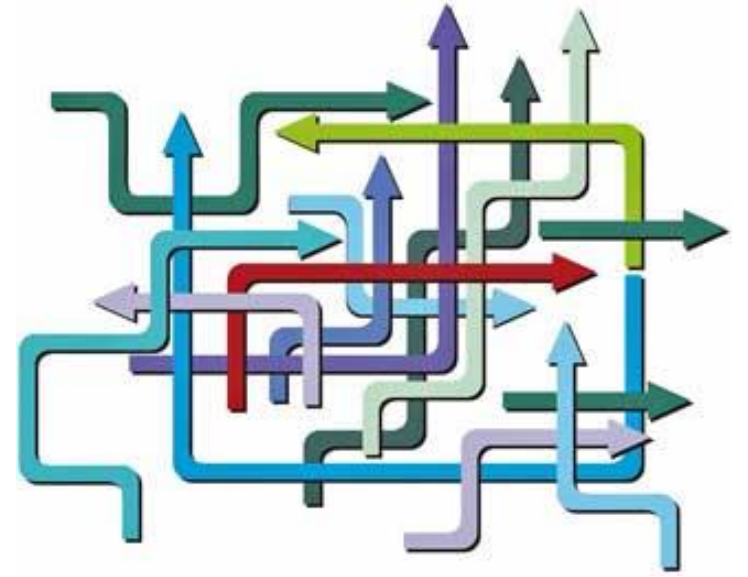
- Ennek a kurzusnak az elsődleges témája: a zsidóság mint vallás.
- Más kontextusban: a zsidóság mint nép, nemzet, etnikum, kultúra, hagyomány, származás, sorsközösség stb.

ZSIDÓSÁG

- *Judaism* = judaizmus, zsidó vallás
Pl. „a zsidóságban nagy szerepet játszik a napi háromszori ima.”
- *Jewry* = zsidó egyének közössége
Pl. „X város zsidósága 1880-ban ... fő, nagy szerepük volt az iparosodásban.”
- *Jewishness* = „zsidónak levés”, identitás
Pl. „Kafka zsidósága nehezen mutatható ki a műveiben.”

Egy vallás (például a judaizmus)
leírásához használandó keret

A vallás mint komplex dinamikus rendszer

- **Gondolati elemek:** fogalmak (pl. Isten, démon, messiás, megváltás, bűn...), *narratívák* (pl. mítoszok), előírások (pl. törvények), a világban zajló eseményeket értelmező *világkép*, etikai **normák**, várakozások (pl. jutalom és büntetés) stb.
- **Viselkedés:** *rítusok*, **kötelező** és **tiltott** tevékenységek, módosult tudatállapotok...
- **Fizikai valóság:** *szakrális tárgyak*, szakrális épületek, zene, képzőművészet...
- **Intézmények:** egyházi szervezet, *vallási specialisták* (papok, sámánok, tanítók...)
- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb., amelybe a vallás rendszere be van ágyazva.

*A félév során a felsorolt
kérdések mind felmerülnek.*

A valláskutató *négy kérdése*

- Szinkron leírás: *hogyan néz ki a zsidóság itt és most?*
- Diakron / történeti leírás: *hogyan alakult ki a mai zsidóság?
hogyan nézett ki a zsidóság a múltban?*
- Vallásszociológiai: *mi a vallási jelenségek funkciója
a zsidó közösségekben?*
- Valláspszichológia: *milyen agyi/lelki folyamatok hatnak?*

„A kultúra
szemüvegén
keresztül”

Nézőpontok, értelmezések émikus vs. étikus

„madár-
távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

A kutató
nézőpontja,
értelmezése.

A kutató átadja
a nézőpontot a
közösség egyik
tagjának.

A kutató és az
informáns
közösen,
egymás
nézőpontjára
reagálva
értelmezik a
látottakat.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

- émikus:

Dieter Haller: *Atlasz. Etnológia* (Bernd Rodekohl illusztrációival). Athenaeum 2000: Budapest, 2007, p. 142.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

Az asztalnál ülők mind felállnak, a vallási vezető felemeli a csordultig borral töltött serleget, melyre imát mond, és iszik belőle.

- émikus:

Az asztalnál ülő zsidók mind felállnak, a kidust mondó rabbi felemeli a csordultig kóser borral töltött serleget, melyre elmondja a bróché, és iszik belőle.

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

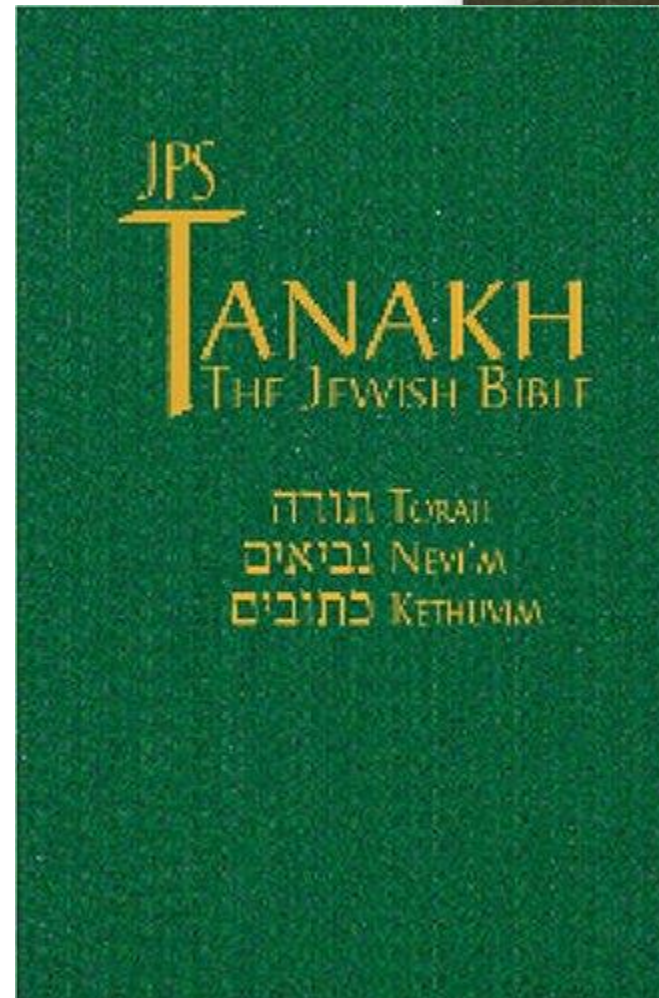
A judaizmus forrásai (1):

a Tóra, ill. a Héber Biblia

*A judaizmus mint a Tanakh
„performatív egzegízise”*

Héber Biblia = Tanakh

- Tóra תּוֹרָה
Pentateukhosz, Pentateuchus ('öt könyv')
Mózes öt könyve
- Neviim נְבִיאִים
 - Neviim risonim ('korai/első próféták')
 - Neviim ahronim ('kései próféták')
- Ketuvim כְּתוּבִים
Hagiographa, Szentiratok

héber Biblia ?

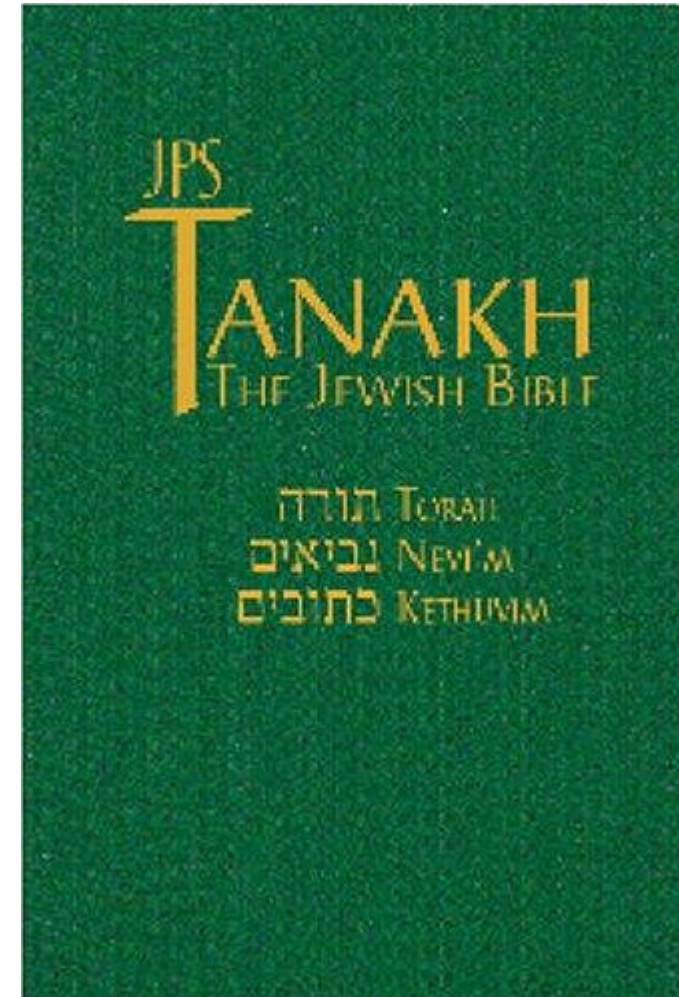
A Tóra könyveinek a neve

Erősen ajánlott rászánni 10 perces és bemagolni!

1 Mózes	Teremtés könyve	<i>Genesis</i>	B ^e resit	בְּרֵאשִׁית
2 Mózes	Kivonulás könyve	<i>Exodus</i>	S ^e mot	שְׁמוֹת
3 Mózes	Leviták könyve	<i>Leviticus</i>	Vajikra	וַיִּקְרָא
4 Mózes	Számok könyve	<i>Numeri</i>	Bamidbar	בְּמִדְבָּר
5 Mózes	Második törvénykönyv	<i>Deuteronomium</i>	D ^e varim	דְּבָרִים

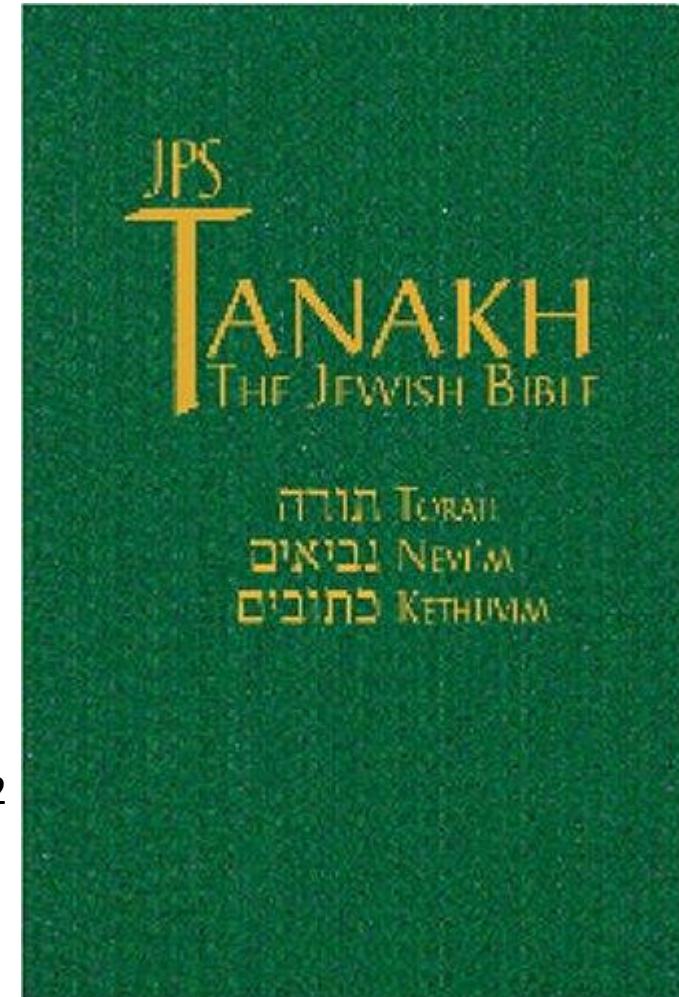
Héber Biblia = Tanakh

- Tóra
- Neviim
 - Neviim risonim ('korai/első próféták')
= történeti könyvek (kivéve 1-2 Krónikák)
Jozsué, Bírák, 1-2 Sámuel, 1-2 Királyok
 - Neviim ahronim ('kései próféták')
Jesája (Izajás, Ézsaiás), Jeremiás, Ezékiel
és a 12 kispróféta könyvei
- Ketuvim (*Hagiographa, Szentiratok*)

Héber Biblia = Tanakh

- Tóra
- Neviim
- Ketuvim (*Hagiographa, Szentiratok*)
 - Zsoltárok,
Jób,
Példabeszédek (*Mislé*)
 - 5 tekercs (ld. következő diát)
*Rut*², *Énekek éneke*, *Prédikátor*, *Siralma*¹, *Eszter*²
 - Dániel*¹
*Ezra (Ezdrás) – Nehemia (Nehemiás)*²
*1-2 Krónikák*²

- (1) Zsidó kontextusban *nem* a próféták között!
(2) Zsidó kontextusban *nem* a történeti könyvek közt!

Az öt megilla (tekerecs) és kapcsolatuk az ünnepekkel

- *Énekek éneke* pészah
- *Rut* savuot
- *Siralmak* (Ékha אֵיכָה) tisa be-av
- *Prédikátor* (Qohelet, קהֵלֶת) szukkot
- *Eszter* purim

Megilla: egyetlen oldaláról felcsavart tekerecs.

Díszített Eszter-tekerecs

A Héber Biblia (Tanakh) mint a judaizmus forrása

- תּוֹרָה *tora* = 'tanítás, útmutatás' → 'jogi útmutatás, törvény'.

- A Tóra (Pentateuchus) elsősorban mint törvénykönyv:

Isten kinyilatkoztatott szava, amely 613 parancsot tartalmaz.

- A Nakh mint további hivatkozási alap.

תרי"ג מצוות
Tarjag micvot = 613 parancsot

- A héber szöveg nagyon közeli olvasata + annak kreatív értelmezése.

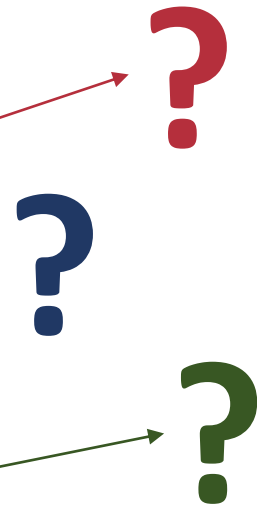
- A judaizmus mint a Tanakh „performatív egzegézise”:

saját cselekedeteim jelenítik meg azt, ahogyan a szöveget értelmezem.

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: Az ÚR a mi Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz! ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házádban ajtófélfáira és a kapuidra!

KOMMENTÁR

A judaizmus mint a Tanakh „performatív egzegézise”:

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: A Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz! ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házád ajtófélfáira és a kapuidra!

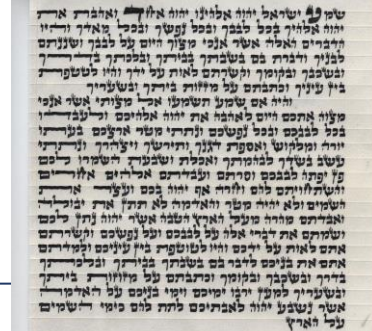

KOMMENTÁR

? kézre való tefillin

? fejre való tefillin

? mezuzza

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

A judaizmus forrásai (2):

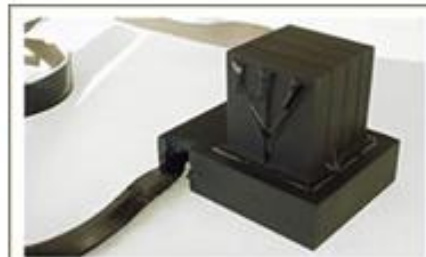
az *Írott Tan* és a *Szóbeli Tan*

Honnan vesszük????

A judaizmus mint a Tanakh „performatív ekegézise”:

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: A Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz! ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házad ajtófélfáira és a kapuidra!

ישמעאל יהוה אלהינו יהוה אחד ואהבת את יהוה אלהינו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך והיו הדברים האלה אלהי מנחת היום על לבבך וישמעאלם ללבך וירבות עם בלבבך צביתך ובקשרך ובכפתך ובקשרך וקשרותם לאות על ירך והיו לשמורת בין עיניך וכבוד צורתם לך מלפני ברוך ובעל עין

KOMMENTÁR

? kézre való tefillin

? fejre való tefillin

? mezuzah

ישמעאל יהוה אחד ואהבת את יהוה אלהינו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך והיו הדברים האלה אלהי מנחת היום על לבבך וישמעאלם ללבך וירבות עם בלבבך צביתך ובקשרך ובכפתך ובקשרך וקשרותם לאות על ירך והיו לשמורת בין עיניך וכבוד צורתם לך מלפני ברוך ובעל עין

Mit is kapott Mózes a Szinájón (Sínai-hegyen)?

**Schnorr von Carolsfeld,
'Die Bibel in Bildern',
1860.**

Mit is kapott Mózes a Szinájon (Sínai-hegyen)?

A rabbinikus teológia alaptétele:

- a teljes **Írott Tant** (Írott Tóra = a Pentateuchus teljes szövege)
- a **Szóbeli Tant** = Szóbeli Tórát.

Schnorr von Carolsfeld,
'Die Bibel in Bildern',
1860.

A Tóra a rabbinikus teológia szerint

Szináj-hegy – Mózes (i. e. 1312)

Írott „Tóra”

תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב *tora se-bi-khtav*

Tóra ⊂ Héber
Biblia /
Tanakh

Szóbeli „Tóra”

תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה *tora se-be-al-pe*

Misna ⊂ Talmud ⊂ Rabbinikus
irodalom

Aggádák a tóraadásról

Miért kevélykedtek, ti nagy hegyek? (Ps 68,17) – rabbi Joszi ha-Glili tanítása szerint, amikor a Jóteremtő jött, hogy Tórát adjon Izraelnek, összefutottak a hegyek és a dombok, és vitatkozni kezdtek egymással. Azt mondta az egyik: „rajtam lesz a tóraadás”, és azt felelte a másik: „rajtam lesz a tóraadás”. Jött a Tábor-hegy Bet-Elimből és a Karmel-hegy a Földközi-tenger mellől. Azt mondta az egyik: „engem hívtak”, és azt felelte a másik: „engem hívtak”. Így szólt a Jóteremtő: *„Miért kevélykedtek, ti nagy hegyek? Mindannyian magas hegyek vagytok, ezért mindannyitokon volt bálványimádás, de a Szináj-hegyen nem volt soha bálványimádás”* – Ezért áll a Szentírásban, hogy *ezt a hegyet választotta az Örökkévaló lakóhelyéül (Ps 68,17)*.

(Beresit rabba c. midrásgyűjtemény)

A nép pedig összegyűlt a hegy alatt (Ex 19,17) – Rabbi Avdimi bar Hamma szerint ez azt jelenti, hogy a Jóteremtő Izrael feje fölé emelte a hegyet, mint egy tetőt, és azt mondta nekik: „Ha elfogadjátok a Tórát, az helyes. Azonban ha nem, itt lesz sírhelyetek.”

(Babilóniai Talmud Sabbath 88a, Bab. Talmud Avoda Zara 2b)

Rabbi Johanan azt tanította, hogy minden parancsolat, amely elhagyta a Jóteremtő ajkát, hetven nyelven hangzott el. Rabbi Josua ben Levi szerint úgy kell ezt elképzelnünk, ahogy a kihalászott pehelypaplanból szétrepülnek a tollak. Rabbi Joszi bar Hanina szerint pedig úgy, ahogy a kalapács alól szét-pattannak a sziklaszilánkok. Ezért áll a Szentírásban, hogy „*nagy csapatban hirdették*” (Ps 68,12).

(Jalkut Simoni c. midrásgyűjtemény)

Történt, hogy egy idegen elment Sámáj elé, és azt kérdezte: Hány tórátok van? Azt válaszolta: Kettő. Szóbeli és Írásbeli Tóra. Azt mondta neki: Ami az Írottat illeti, hiszek neked, de ami a Szóbelit illeti, nem. Téríts be úgy, hogy csak az Írásbelit tanítod meg nekem. Sámáj megfeddte és kivitette (*máshol*: eltaszította egy mérőrúddal).

Elment Hillél elé, és az betérítette. Első nap azt mondta neki: „*Alef, bét, gimel.*” Másnap megfordította [a betűk sorrendjét]. Azt mondta erre a gér: Tegnap nem így mondtad nekem. Hillél azt mondta: Hát nem rám kell támaszkodnod (a betűk dolgában is)? Támaszkodj rám a Szóbeli Tan tekintetében is.

(Babilóniai Talmud *Sabbat* 31a-b)

A Tóra a rabbinikus teológia szerint

Szináj-hegy – Mózes (i. e. 1312)

Írott „Tóra”

תּוֹרַת מֹשֶׁה שֶׁבִּכְתָב *tora se-bi-khtav*

Tóra ⊂ Héber
Biblia /
Tanakh

Szóbeli „Tóra”

תּוֹרַת מֹשֶׁה שֶׁבֶּעַל־פֶּה *tora se-be-al-pe*

Misna ⊂ Talmud ⊂ Rabbinikus
irodalom

Misna, Pirké avot 1,1

Mózes megkapta a Tórát a Szinai-hegyen, és átadta Józsuénak. Józsué átadta a bölcseknek. A bölcsek átadták a prófétáknak. A próféták pedig átadták a Nagy Gyülekezet embereinek (*anse kneszet ha-gdola*).

Hagyományláncolat

Regensburg Humas
1300 k.

ÉMIKUS
NARRATÍVA

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

A judaizmus forrásai (3):

a kommentár szükségessége

Kommentárok

- Azt én nem tudom leírni! – szontyolodott el Panni.
- Nemsokára tudni fogod. Addig pedig azt is lerajzolod! – mondta a nagymama. – Most augusztus harmincegyediké, péntek van. Holnap mégyször iskolába.

Először is Boros Jutkát mutatta be barátnőjének, akivel együtt járt az óvodába is, és most ugyanabba az osztályba írták be őket. Jutkáék egyébként éppen a szomszéd házba költöztek a nyáron, így minden szabad idejüket együtt tölthetik majd. De Panninak azért egész életében Tamara marad a legjobb barátnője!

– Dátumot nem írsz a lap elejére? – kérdezte tőle nagymama, aki a válla mögül segítette a rajzolásban.

– Mi az a dátum? – nézett fel rá Panni.

– Annak a hónapnak és napnak az elnevezése meg száma, amikor a naplóba írsz. A nagylányok így szokták jelezni, hogy mikor írnak be valami fontos eseményt a naplójukba.

– Azt én nem tudom leírni! – szontyolodott el Panni.

– Nemsokára tudni fogod. Addig pedig azt is lerajzolod! – mondta a nagymama. – Most augusztus harmincegyediké, péntek van. Holnap mégyször iskolába.

Nagymama az első oldal tetejére egy ágyat rajzolt, amelyben Panni aludt. Mellérajzolta az új iskolatáskát. Azután az alvó Panni fölé odakanyarította álomfelhők közé a nyitott iskolakaput. Még valamit odakart rajzolni, és a vonalak éppen kezdtek kialakulni, amikor Panni rátette kezét nagymama ceruzájára.

– Péterkét ne tessék odarajzolni! – mondta gyorsan.

– Miért!? – kérdezte a nagymama megütődve. – Ő is egy osztályba jár majd veletek!

– Tudom! – sóhajtott Panni szomorúan. – De nem akarom, hogy rögtön a naplóm elején rosszalkodni kezdjen!

Kommentárok

– Azt én nem tudom leírni! – szontyolodott el Panni.
– Nemsokára tudni fogod. Addig pedig azt is lerajzolod! – mondta a nagymama. – Most augusztus harmincegyediké, péntek van. Holnap mégysz először iskolába.

mégysz: *mész.*

holnap: *régen szombaton is volt iskola.*

Változik a nyelv, változik a világ, változnak a realitások... → igény a magyarázatokra.

Először is Boros Jutkát mutatta be barátnőjének, akivel együtt járt az óvodába is, és most ugyanabba az osztályba írták be őket. Jutkáék egyébként éppen a szomszéd házba költöztek a nyáron, így minden szabad idejüket együtt tölthetik majd. De Panninak azért egész életében Tamara marad a legjobb barátnője!

– Dátumot nem írsz a lap elejére? – kérdezte tőle nagymama, aki a válla mögül segítette a rajzolásban.

– Mi az a dátum? – nézett fel rá Panni.

– Annak a hónapnak és napnak az elnevezése meg száma, amikor a naplóba írsz. A nagylányok így szokták jelezni, hogy mikor írnak be valami fontos eseményt a naplójukba.

– Azt én nem tudom leírni! – szontyolodott el Panni.

– Nemsokára tudni fogod. Addig pedig azt is lerajzolod! – mondta a nagymama. – Most augusztus harmincegyediké, péntek van. Holnap mégysz először iskolába.

Nagymama az első oldal tetejére egy ágyat rajzolt, amelyben Panni aludt. Mellérajzolta az új iskolatáskát. Azután az alvó Panni fölé odakanyarította álmofelhők közé a nyitott iskolakaput. Még valamit oda akart rajzolni, és a vonalak éppen kezdtek kialakulni, amikor Panni rátette kezét nagymama ceruzájára.

– Péterkét ne tessék odarajzolni! – mondta gyorsan.

– Miért!? – kérdezte a nagymama megütődve. – Ő is egy osztályba jár majd veletek!

– Tudom! – sóhajtotta Panni szomorúan. – De nem akarom, hogy rögtön a naplóm elején rosszkodni kezdjen!

A szent szöveg és annak értelmezési hagyománya

ÉTIKUS
NARRATÍVA

- A szent szöveg (esetünkben: a Héber Biblia) kanonizációja.
- Igény a kanonizált szöveg exegézisére:
 1. A szöveg nyelvezete archaizálódik, jelentése egyre kevésbé egyértelmű.
 2. Többértelműségek. A leírtak hogyan alkalmazandók egy változó világban?
 3. A szöveg továbbgondolása: mik az okok? mik a filozófiai implikációk? stb.
- Az értelmezési hagyományt intézményesítő irányzatok (rabbini judaizmus, rom. kat., szunnita iszlám...) ↔ az értelmezési hagyományt (és azt megtestesítő hatalmi központokat, tekintélyeket) elvető irányzatok (karaita zsidóság, reformáció...)
- A szóbeli tan dogmája *mint a rabbini értelmezés **legitimációja:***
„a mi értelmezésünk az egyedüli helyes, mert Istentől és Mózesztől származik”.

A szent szövegek kommentálása

Egy példa:

• Exod 23:19, Exod 34:26 és Deut 14:21:

לֹא-תֵבֵשׁל גְדִי בְחֵלֶב אִמּוֹ

• Szokásos fordítás: „ne főzd meg a gödölyét anyja tejében”.

• De miért? Felmerülő kérdések:

• Hogyan olvassuk ki (az eredetileg pontozatlan) szöveget?

ḥēleb 'zsiradék'

ḥālāb 'tej'

• Akkor most mi a jelentés: 'anyja tejében' vagy 'anyja zsiradékában'?

• Mi következik ebből: nem főzhetem [meg] a gödölyét az anyja tejében × 3.

• **Szóbeli tan**: 1. emlősállat húsát nem főzhetem tejben; 2. [más által] együtt főzött tejes-húsost nem fogyaszthatok; 3. hasznát sem húzhatok belőle (+ rabbinikus tilalom a szárnyashúsra, étkészletre stb. vonatkozóan).

• Mi az oka a tilalomnak? Más előírásokkal kapcsolat? Mire (nem) érvényes?

A kommentálás,
értelmezés folyamata

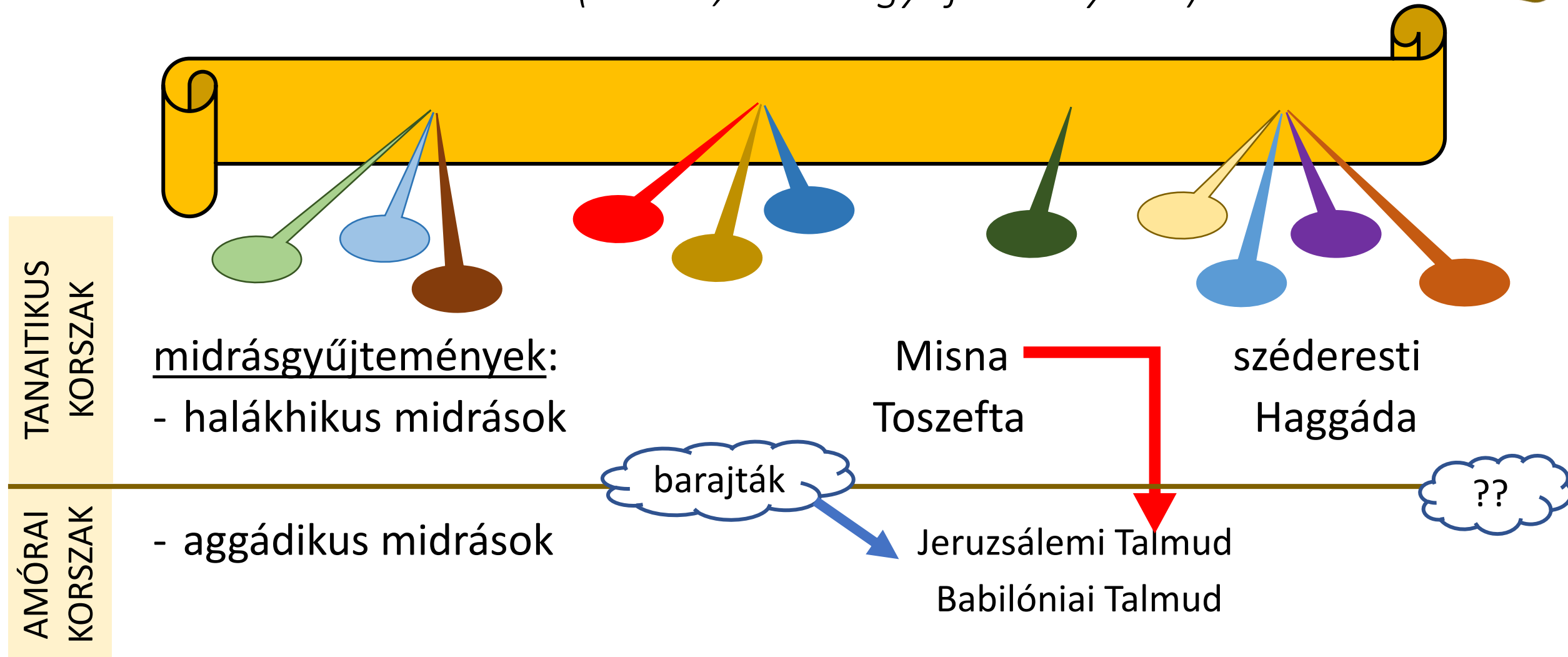
Szóbeli tan

(I. Mózesnek):

ḥālāb 'tej'.

Bibliaértelmezés, hagyománycsomagok, rabbinikus művek (*Misna, midrásgyűjtemények...*)

„A Tórának
hetven arca van”
(Abraham ibn Ezra; Zóhár; stb.)

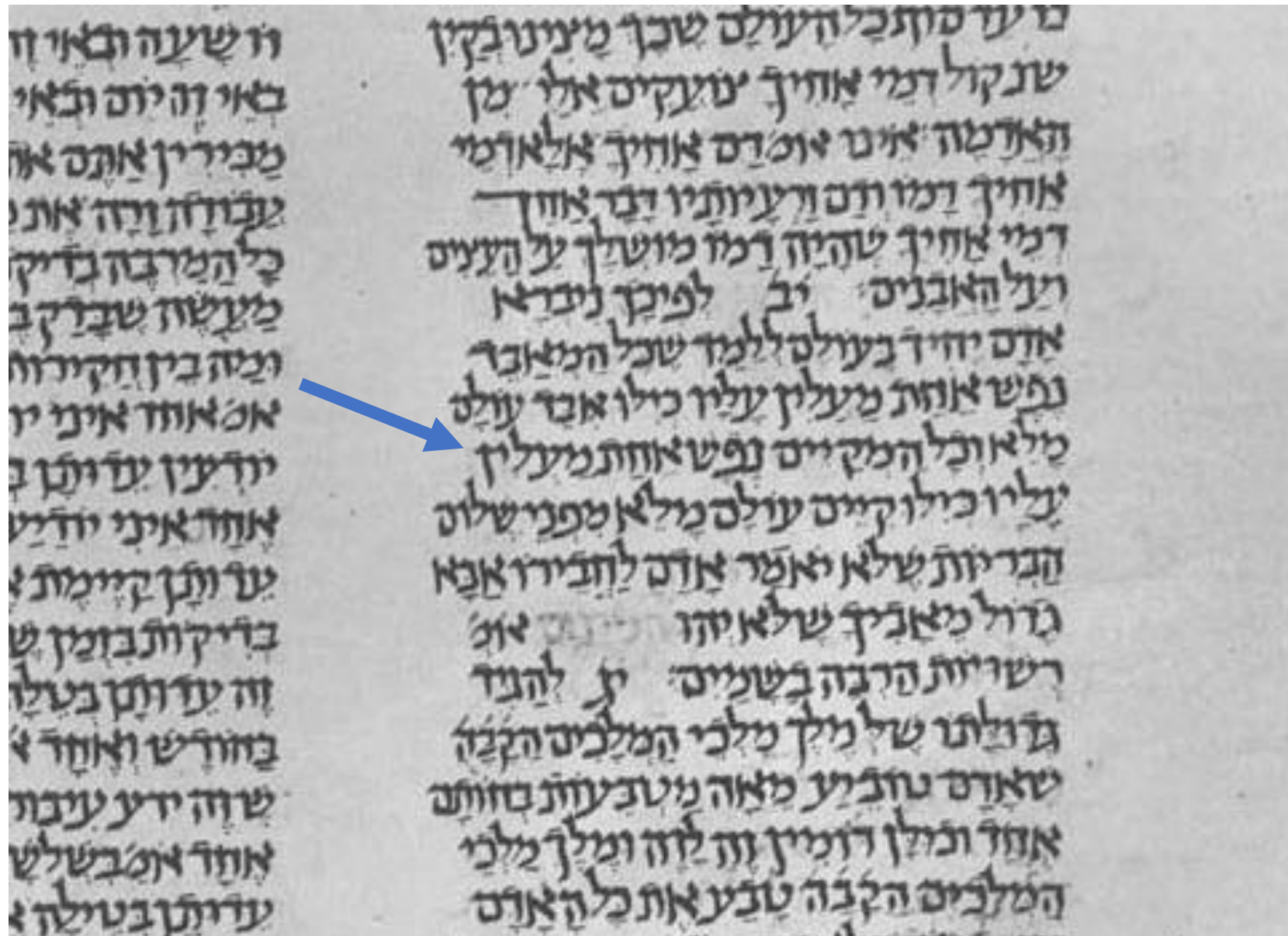

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

A judaizmus forrásai (4):

Misna, Talmud, Sulhan arukh

Misna Szanhedrin 4:5 – Ms. Kaufmann

A budapesti Kaufmann-kódex (az MTA Keleti Gyűjteménye ún. *Kaufmann-gyűjteményében*) a legjelentősebb Misna-kézirat.

Misna és Talmud: a szóbeli tan két alapműve

- **Misna** ('ismétlés', a שנה gyökből), i. sz. 200-220 körül, rabbi Jehuda ha-Naszi
 - Tematikus elrendezés: hat rend, ezeken belül összesen 63 traktátus
 - *Zeraim* ('vetések': mezőgazdasági törvények, valamint liturgia)
 - *Moed* ('ünnep': a szombattal és az ünnepekkel kapcsolatos törvények)
 - *Nasim* ('asszonyok': elsősorban családjog)
 - *Nezikin* ('károk': elsősorban polgári és büntetőjog)
 - *Kodasin* ('szentségek': főleg az áldozatokkal, szentéllyel kapcsolatos törvények)
 - *Tohorot* (rituális tisztaság)
- **Talmud** ('tanulás', a למד gyökből)
Jeruzsálemi / Palesztinai Talmud (4-5. sz.) és **Babilóniai Talmud** (6. század körül)

Misna + gemara = Talmud

misna: hagyomány a tannaitikus korból, amint azt *rabbi Jehuda ha-Naszi* i.sz. 200. körül megszerkesztette és a *Misna* c. műben elrendezte.

gemara: a misnához fűzött kommentárok, annak értelmezései, viták...; valamint mindenféle további anyag az amórai korból (kb. 220–400/500/600).

- Felmerülő kérdések:**
- (1) Mit jelent pontosan a misna szövege? Mire vonatkozik? Hogyan alkalmazandó új / más szituációkban?
 - (2) Ellentmondások különböző tannaitikus források közt?
 - (3) Mi a misnai vélemény tórai forrása?
 - (4) ...

kommentárok: középkori és kora újkori rabbi magyarázatai (pl. *Rasi*, 1040–1105, a belső margón), további diszkussziói (pl. *Toszaft*, a külső margón), forrásmegjelölései, szövegkritikai megjegyzései...

A kép forrása: http://news.bbcimg.co.uk/news/special/panels/13/nov/talmud/img/graphic_1383310626.jpg

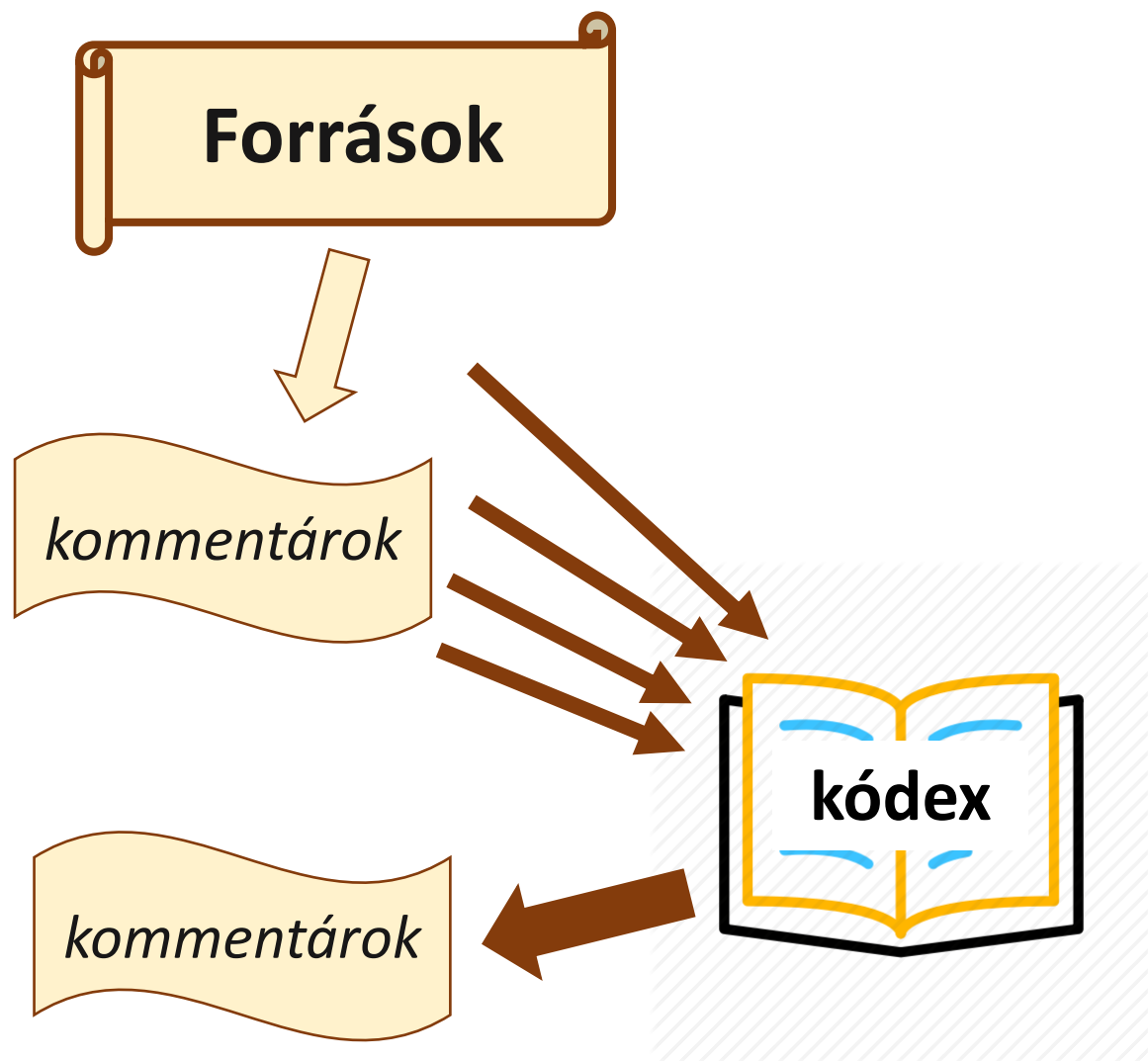

A rabbinikus irodalom további műfajai, a zsidó vallás további (jog)forrásai

Részletesebben ld. az
Irodalomtörténet 2 és 3 kurzusok
vonatkozó előadásai során.

- Midrásgyűjtemények: kreatív bibliaértelmezéseket tartalmazó késő ókori és kora középkori művek.
- Gaonok: a babilóniai tanházak vezetői az i. sz. 1. évezred második felében.
- Takkana: rabbinikus rendeletek, valamint egyes közösségek rendeletei.
- Minhagim-könyvek rögzítik egyes közösségek szokásait (*minhág*, plur. *minhagim*).
- Kódexek: szisztematikusan megírt halákhikus (vallásjogi) összefoglaló művek, például:
 - Rambam / Maimonides (1135–1204): *Misne Tora*.
 - R. Jakob ben Aser (ca. 1270–1340): *Arba turim*
 - R. Jozsef Karo (1488–1575): *Sulhan arukh*
- Responsumok: vezető rabbik publikált válaszlevelei a hozzájuk fordulókérdéseire.
- Kommentárok a Héber Bibliához, a Talmudokhoz és minden máshoz.

A kommentár és a kódex „dialektikája”

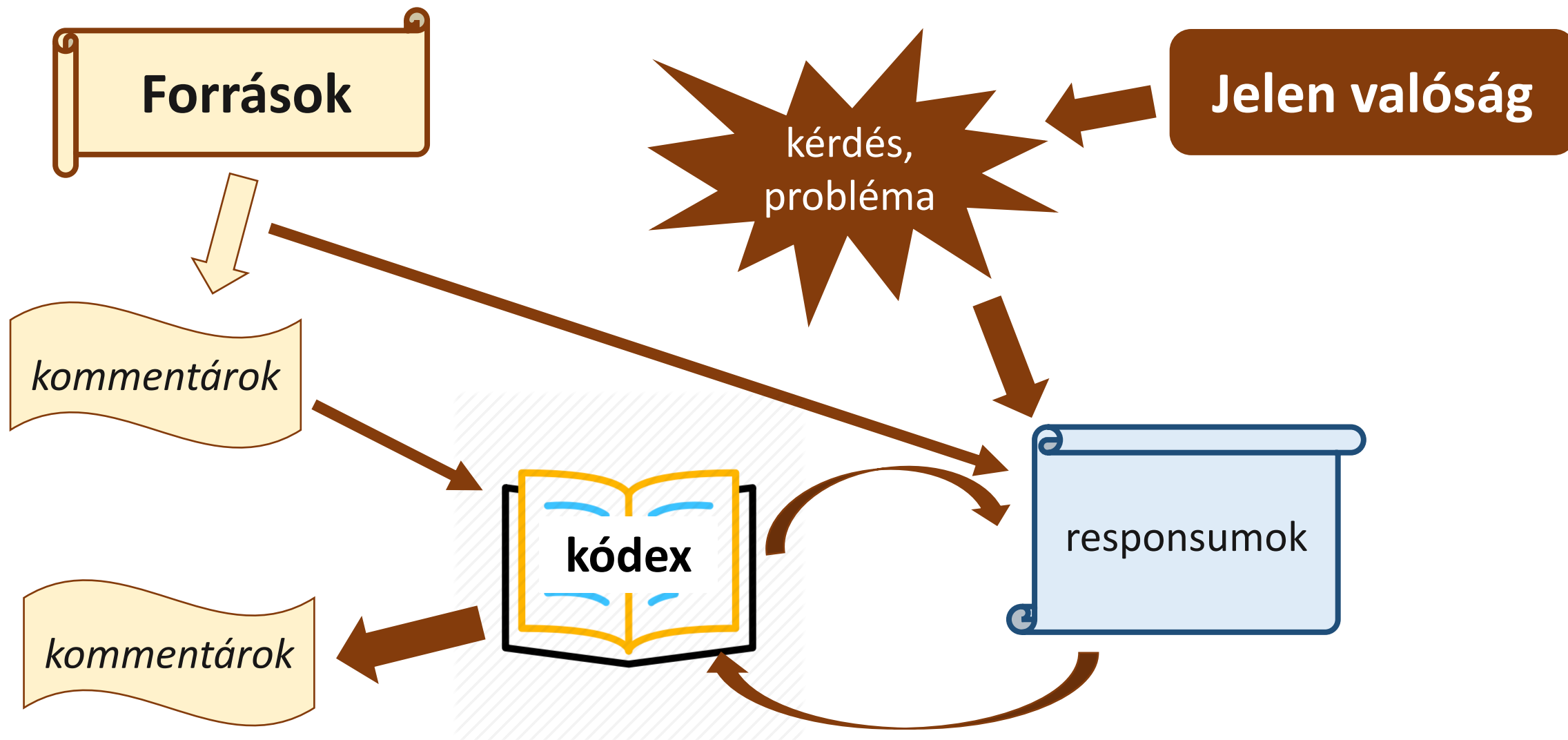

A kódex kodifikálja a normatív halákhát. Általában a cél a könnyű használhatóság, források magyarázata (megjelölése) nélkül.

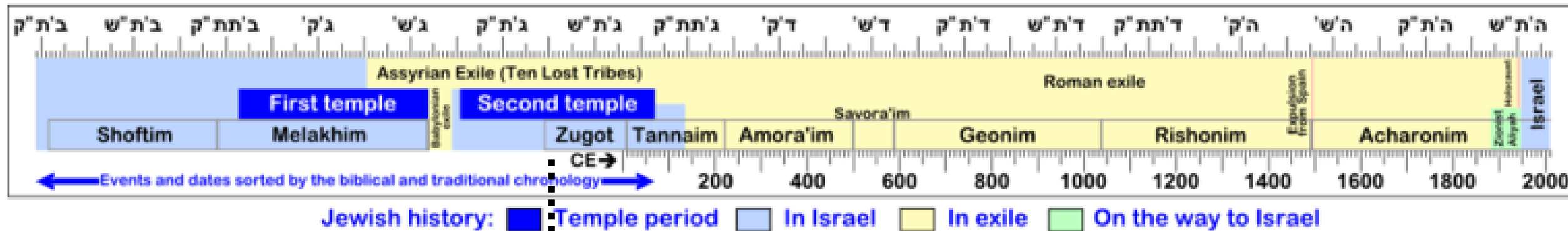
A kommentár:

1. Értelmezi a kódexet.
2. Továbbgondolja, részletezi, finomítja, aktualizálja a kódexet.
3. Rávilágít a kódex forrásaira.
4. Ritkán: vitatkozik is a kódexszel.

A kommentár és a kódex „dialektikája”

Zsidó történelem és a (rabbini) zsidó vallás forrásai dióhéjban

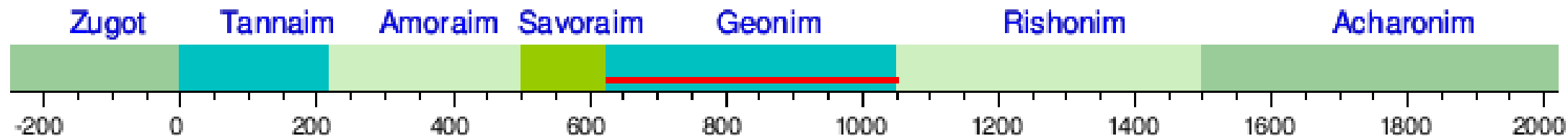
Héber Biblia (*TaNaKh* תנ"ך):

- Tóra (תּוֹרָה)
- Próféták (*Neviim*, נְבִיאִים)
- Szentiratok (*Ketuvim*, כְּתוּבִים)

Rabbini irodalom:

- Késő-ókor: Misna, Talmud, midrások...: *tannák* és *amorák*
- Középkori és újkori rabbini irodalom: *gaonok*, *risonim*, *aḥronim*.

A rabbinikus irodalom főbb korszakai

- ... – i.sz. 220 körül: tannák תנאים / tannaitikus korszak
- 220 k. – 500 körül: amórák אמוראים / amórai korszak
- 500 k. – 1038: gáonok גאונים / gáoni korszak
- 10. század – 15. század: risonim ראשונים
- 16. század – máig: aḥronim אחרונים

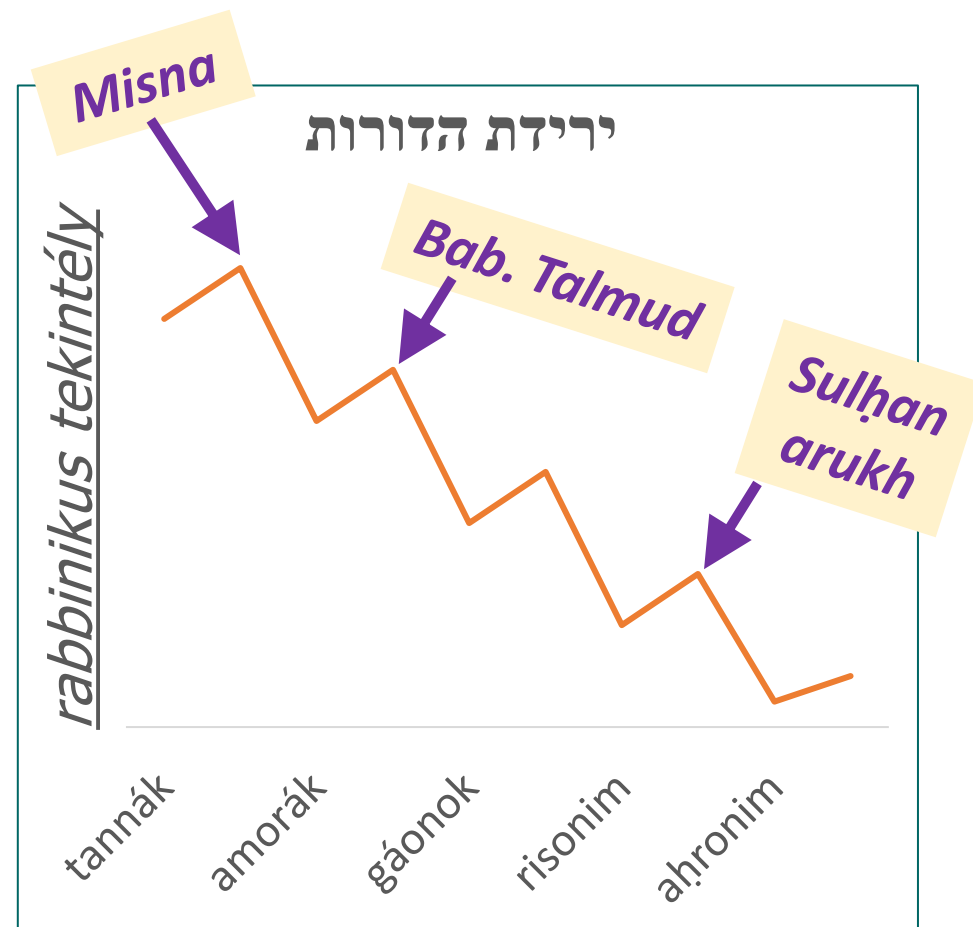
*évszámok:
hagyományos
kronológia
alapján*

Jeridat ha-dorot

ירידת הדורות

'a generációk süllyedése hanyatlása'

- Minél közelebb a kinyilatkozáshoz, annál nagyobb rabbinikus tekintély.
- De egy korszakon belül nagyobb a tekintélye a későbbinek, aki ismeri és képes szintetizálni a korábbi véleményeket.

Vallásos zsidó = *an **observant** Jew*
somer sabbat (szombattartó) és somer micvot (micvatartó)

A halakha, micvák
és az etika viszonya?

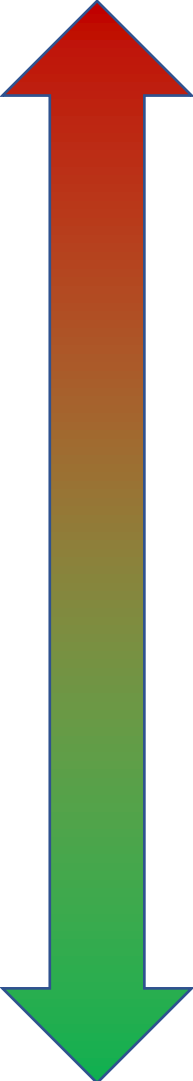
A rabbinikus judaizmus:

- *mint alapvetően halákhikus (vallásjogi) rendszer,*
- *vagy mint életmód, életforma szerint élő közösség?*
(De akkor hol marad a teológia, a vallásfilozófia?)

Tórai törvény – rabbinikus rendelet – minhág

és ami még köztük van

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában leírt törvény [„írott tan”]
 - Az [írott] Tórában csak implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]

- Rabbinikus rendelet

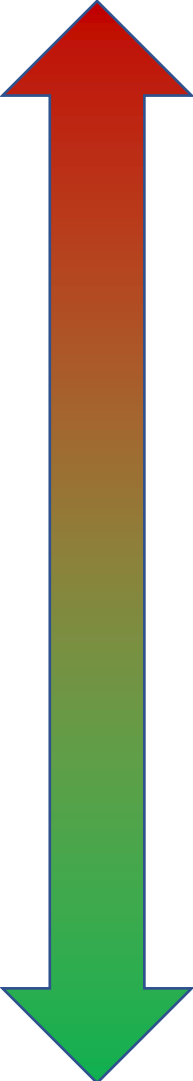
- Szokás (*minhag*)

Misna *Avot* (Pirké Avot) 1,1:

„Építsetek kerítést a Tóra köré” (סִיג לַתּוֹרָה):
olyan rabbinikus rendeletek, amelyek célja
a tórai törvények betartásának bebiztosítása.

Humra (חומרה): opcionális szigorítás,
amelyet a halákha nem ír elő, de
egy egyén vagy közösség magára vesz.

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Halákhikus szabályok spektruma

- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
- Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
- *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [’halakha Mózes részére a Szinajon] [írott]
- Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
- Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
- „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
- Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga

gödölye anyja tejében

emlős állat húsa
emlős állat tejében

szárnyas hús
emlős állat tejében

hal és hús

hal és tej

Halákhikus szabályok spektruma

- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény/szokás („szóbeli tan”)
- Az [írott] Tórában implicit formában szereplő törvény/szokás („szóbeli tan”)
- *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Sínai hegyről’]
- Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszma*)
- Rabbinikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
- „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
- Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, család, egyén

VALLÁS

?

FOLKLÓR

Feladat a következő hétre

Feladat a következő alkalomra

- Kedd estig felkerül a Teamsbe (ELTE) / Moodle-ba (OR-ZSE).
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül (ELTE) / Moodle-ban (OR-ZSE).
- Határidő: február 18., vasárnap éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
vizslát jövő héten!*